

Świadomość Patriotyzm Pamięć

PLAKATY ZE ZBIORÓW
MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI W WARSZAWIE

Pod redakcją Tadeusza Skoczka

Warszawa 2020

Świadomość Patriotyzm Pamięć

PLAKATY ZE ZBIORÓW MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI W WARSZAWIE

Pod redakcją Tadeusza Skoczka

Galeria Plakatu Muzeum Niepodległości

Kurator galerii
Natalia Roszkowska

Komisarz wystawy
Andrzej Kotecki

X Pawilon Cytadeli Warszawskiej
9 listopada 2020 – 10 stycznia 2021
Wystawa dostępna w Internecie

Na okładce: Władysław Skoczylas, *Józef Piłsudski*, 1920 r.

ISBN 978-83-66640-17-7

Wydawnictwo Naukowe Muzeum Niepodległości
(identyfikator wydawnictwa naukowego 42 700)

X Pawilon Cytadeli Warszawskiej
ul. Skazańców 25; 01-352 Warszawa
Tel. 22 839 12 68

historia@muzeumniepodleglosci.art.pl

Cytaty zaczerpnięto z: *Nastroje poetyckie 1920 r. Wybór poezji 1920 r.*
przygotowany przez Mariana Marka Drozdowskiego, Warszawa 1992.

Temat badawczy:

POKOLENIE POLSKI NIEPODLEGŁEJ

W/UMWM-UU/UM/KP/2410/2020

W publikacji użyto czcionki
Antykwa Półtawskiego

Spis treści

ADAM STRUZIK Słowo wstępne	8
BEATA MICHAŁEC, TADEUSZ SKOCZEK Świadomość. Patriotyzm. Pamięć.	11
KATALOG	16

Szanowni Państwo.

Projekt edukacyjny Muzeum Niepodległości pod nazwą Pokolenia Polski Niepodległej, którego częścią jest wydawnictwo i wystawa plakatów „Świadomość. Patriotyzm. Pamięć.” stanowią bardzo istotny element obchodów 100. rocznicy Bitwy Warszawskiej. To wydarzenie historyczne sprzed wieku miało ogromne, by nie rzec fundamentalne, znaczenie w dziejach narodu polskiego. Dlatego też doniosły jubileusz naszego wielkiego zwycięstwa, które zdecydowało o wygraniu całej wojny z bolszewikami, był obchodzony w całym kraju na różne sposoby. Placówki muzealne uczyły go wieloma działaniami wystawienniczymi i wydawniczymi. Muzeum Niepodległości w Warszawie jest najważniejszą placówką powołaną do upamiętniania takich wydarzeń z naszej narodowej historii. I robi to w sposób doskonały.

Tegoroczne obchody sprawiły, że wojna polsko-bolszewicka z lat 1919–1920 stała się ważnym tematem debaty publicznej. Podczas licznych konferencji naukowych, które zaowocowały publikacjami, rozpatrywano ten konflikt i jego dalekosiężne skutki z różnych punktów widzenia. Oczywistym faktem było, że wojna sprzed wieku jak żadne inne wydarzenie w dotychczasowej historii Rzeczypospolitej Polskiej skonsolidowała społeczeństwo wokół obrony nieokrzepłej jeszcze niepodległości. Do dobrego tonu w tamtym czasie należało zaangażowanie w służbę Ojczyźnie. Mężczyźni stawiali do poboru, by zaciągnąć się do wojska. Powstała w ten sposób Armia Ochotnicza osiągnęła stan 105 714 ochotników, którzy służyli w piechocie, kawalerii lub artylerii, a także w formacjach taborowych i kancelaryjnych. Jej dowódcą był gen. Józef Haller. Z kolei kobiety stawiały się do służb medycznych w szpitalach i prowadziły zbiórki pieniężne na rzecz zakupu zaopatrzenia wojskowego. Angażowały się również w akcje pomocowe i propagandowe. Warto tutaj podkreślić, że znaczącą grupę społeczną w tych oddziałach stanowili ochotnicy ze wsi, którzy zgodnie z hasłem wywodzącym się z Insurekcji Kościuszkowskiej „Żywią i bronią” odpowiedzieli na zew Ojczyzny będącej w potrzebie. Nie bacząc na to, że nie zawsze odwzajemniała ona ich miłość i oddanie. Należy również pamiętać, że na czele ówczesnego rządu stał Wincenty Witos, polityk chłopskiego pochodzenia.

Oczywiście były w ówczesnym państwie grupy społeczne, które sprzyjały oddziałom Armii Czerwonej i działaczom komunistycznym, którzy chcieli wprowadzić w Polsce komunizm na wzór radziecki. Był to złożony problem, bowiem na kwestie polityczne nakładały się często problemy narodowościowe Ukraińców i Białorusinów. Jednak niezłomna wola zdecydowanej większości narodu pokonała i te przeciwności.

Od początku wojna polsko-bolszewicka wpisywała się w kontekst międzynarodowy. Z tego względu od dawna toczy się dyskusja o znaczeniu Bitwy Warszawskiej dla historii Europy i świata. Zarówno wśród historyków polskich, jak i zagranicznych są zwolennicy, ale i przeciwnicy patrzenia na wydarzenia z sierpnia 1920 roku jako wyjątkowo istotne dla dziejów całego Starego Kontynentu. Przynajmniej są argumenty, które przemawiają na rzecz jednej lub drugiej strony, dlatego ostateczne rozstrzygnięcie tej kwestii pewnie nigdy nie nastąpi. Badacze będą bowiem odnajdywać nowe źródła, nowe dokumenty. Ale to tylko dobrze dla sprawy, którą dzięki temu możemy coraz lepiej poznawać.

W tej historii nie można zapominać o jeszcze jednym, tym razem religijnym aspekcie. On również znajduje się w kręgu zainteresowań i sporów historycznych. Do legendy przeszły już relacje, według których podczas zmagania bojowych na niebie ukazała się Matka Boska Częstochowska i to za sprawą m.in. ingerencji sił nadprzyrodzonych udało się pokonać nieprzyjaciela. Dlatego też, jeszcze w latach II Rzeczypospolitej, wydarzenie to określano mianem Cudu nad Wisłą. Tym bardziej, że apogeum Bitwy Warszawskiej rozegrało się 15 sierpnia – w dniu poświęconym wniebowzięciu Najświętszej Maryi Panny. Ponadto na pierwszej linii frontu nieposlednią rolę odegrali kapłani. Najbardziej znanym był ks. Ignacy Skorupka. Był tam również kapelan Marynarki Wojennej bł. ks. Władysław Miegoń i wielu innych.

Zaprezentowany w Muzeum Niepodległości w Warszawie zbiór plakatów jest utrwaloną w formie graficznej opowieścią o tamtym heroicznym czasie. Warto się zapoznać z tą wyjątkową, historyczno-artystyczną spuścizną, która pomimo upływu stulecia – lat wojny i okupacji, a następnie ustroju, który nie sprzyjał propagowaniu tej historii, a wręcz tego zakazywał – przetrwała do dziś. Wśród zachowanych plakatów nie brakuje też bolszewickich, wyprodukowanych na potrzeby tej kampanii. Gorąco zachęcam Państwa do zwiedzenia tej niezwyklej ekspozycji, jak i innych interesujących wystaw w Muzeum. Jestem przekonany, że dzięki zapoznaniu się z bogatymi zbiorami placówki i jej oddziałów pogłębią Państwo swoją wiedzę o dziejach naszej Ojczyzny oraz poczują się dumni z dokonań przodków i z bycia Polakami.

Adam Struzik

Marszałek Województwa Mazowieckiego

Czesław Miłosz

Roki

*Wszystko minione, wszystko zapomniane,
tylko na ziemi dym, umarłe chmury,
i nad rzekami z popiołu tlejące
skrzydła i cofa się zatrute słońce,
a potępienia brzask wychodzi z mórz.*

*Wszystko minione, wszystko zapomniane,
więc pora, żebyś ty powstał i biegł,
choć ty nie wiesz, gdzie jest cel i brzeg,
ty widzisz tylko, że ogień świat pali.*

*I nienawidzić pora, co kochałeś,
kochać to, co znienawidziłeś,
twarze deptać tych, którzy milczącą
piękność wybrali.*

*Pustką, aleją, wąwozami niemych
– gdzie wiatr na szepty każdy głos zamienia
albo w sen twardy z odrzuconą głową –
iść. Wtedy... Wtedy wszystko we mnie było
krzykiem i wołaniem. Krzykiem i wołaniem
ruń czarnych wiosen rozdzierała mnie.
Dosyć. Dosyć. Nic się przecie nie śniło.
Nikt nic o tobie nie wie. To wiatr tak w drutach dmie.*

*Więc pora. Ja tę ziemię tak kochałem,
jak, nie potrafi nikt w lepszej epoce,
kiedy są dni szczęśliwe i pogodne noce,
kiedy pod łukiem powietrza, pod bramą
obłoków, rośnie to wielkie przymierze
wiary i siły.*

*Teraz ty musisz ciasno oczy mrużyć,
bo góry, miasta i wody się spiętrzą,
to, co przygniecione trwało – naprzód runie,
co naprzód szło – upadnie wstecz.
Tak, tylko ten, co krew od innych miał gorętszą,
Na cwałującym stanie złotym głów tabunie
z krzykiem w dół obróci ostry miecz.*

*Minione, minione, nikt nie pamięta win,
tylko drzewa jak w niebo rzucone kotwice,
stada spływają z gór, zastały ulice,
kręcą się szprychy, oplata nas dym.*

Świadomość Patriotyzm Pamięć

Muzeum Niepodległości zaplanowało wiele przedsięwzięć, imprez oraz wydarzeń związanych z uczczeniem 100. rocznicy Bitwy Warszawskiej 1920 roku. Niestety nadszedł czas pandemii. Z 95 tysięcy muzeów funkcjonujących na całym świecie, aż 90 proc. w wyniku koronawirusa była zmuszona zatrzymać działalność. Wchodzące w życie ograniczenia w działalności instytucji kultury, spowodowały, iż dyrekcja i pracownicy Muzeum Niepodległości poszukiwali innych form działalności statutowych. Zdecydowaliśmy się przenieść większość naszych projektów do świata wirtualnego, zachęcając na swojej stronie internetowej do korzystania z naszych doświadczeń i projektów. Rozpoczęliśmy prezentację zbiorów Muzeum Niepodległości oraz eksponaty w ramach stałej wystawy na naszym fanpage'u.

I tak w ramach Galerii Jednego Obiektu, cyklicznie raz w miesiącu prezentowaliśmy online wybrane eksponaty. Od kwietnia do września 2020 roku, pracownicy merytoryczni Muzeum Niepodległości prezentowali plakaty z naszych zbiorów, budując przy tym interesującą narrację historyczną, upowszechniając wiedzę na temat wydarzeń, w których brali udział Polacy w roku 1920 poprzez pryzmat Warszawy i Mazowsza. Były to kolejne spotkania organizowane w ramach cyklu imprez rocznicowych, którego głównym bohaterem był plakat pochodzący ze zbiorów Muzeum Niepodległości.

Kolejnym pomysłem, wyjścia do szerokiej publiczności było zorganizowanie przez Muzeum Niepodległości wystawy w Galerii W-Z, przy schody ruchomych na Trasie W-Z, przy al. Solidarności w Warszawie. Prezentowaliśmy tam warszawiakom i turystom kolekcję plakatów propagandowych z okresu wojny polsko-bolszewickiej. Wystawa „Wszystko dla frontu! Wszyscy na front! Wojna 1920 na plakatach propagandowych” prezentowana była od 24 lipca do 19 sierpnia 2020 roku, stanowiła ciekawy przykład wykorzystywania sztuki do celów propagandowych. Prezentowane afisze i plakaty to prace wybitnych artystów takich jak: Władysław Skoczyła, Edmund Bartłomiejczyk, Kajetan Stefanowicz, Kamil Mackiewicz, czy Felicjan Szczęsny Kowarski. Kuratorkami wystawy były: dr Beata Michalec, dr Izabela Mościcka i mgr Natalia Roszkowska. Tekst na plakat informacyjny opracowała dr hab. Jolanta Załęczny, za promocję odpowiedzialna była Justyna Wyszyńska. Wystawa cieszyła się wielką popularnością, zobaczyło ją ok. 100 tys. osób (frekwencja szacowana w oparciu o dane prowadzone przez Zarząd Dróg Miejskich) i odbiła się szerokim echem w mediach nie tylko społecznościowych.

Jeden z najważniejszych projektów realizowanych w czasach pandemii przez Muzeum Niepodległości to projekt „Muzeum w Galerii. Galeria w Muzeum”. Z pomysłem organizacji w galeriach handlowych wystaw eksponatów pochodzących ze zbiorów Muzeum wyszedł dr Jan Sęk

przewodniczący Rady Programowej Muzeum Niepodległości. Pracownicy Muzeum spotkali się z menadżerami wszystkich galerii handlowych w Warszawie. Pokłosiem tych spotkań było zorganizowanie w Westfield Arkadia wystawy plakatów „W drodze do wolnej Polski – plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości”. Hol główny w Westfield Arkadia zamienił się w listopadzie w galerię sztuki, gdzie każdy gość mógł po raz pierwszy w historii zapoznać się z wyjątkową kolekcją plakatów pochodzących właśnie ze zbiorów Muzeum Niepodległości.

Od 5 listopada do 30 listopada 2020 roku prezentowane w galerii handlowej Westfield Arkadia dzieła sztuki projektowo-propagandowej są dowodem pamięci o 11 listopada 1918 roku. Na prezentowanych plakatach artyści wykorzystali symbolikę patriotyczną: orzeł i barwy narodowe, wizerunek Marszałka Józefa Piłsudskiego czy znak Polski Walczącej. Znakomici artyści odwoływali się do uczuć patriotycznych i emocji odbiorców. Pomimo upływu czasu i nowych nurtów w sztuce, plakaty te nie straciły swej atrakcyjności i mocy przekazu. 16 unikatowych plakatów stworzonych z okazji kolejnych rocznic odzyskania niepodległości pochodzących ze zbiorów Muzeum Niepodległości, instytucji kultury, w której misję wpisane jest dokumentowanie i popularyzowanie wiedzy historycznej o dziejach Polski, ze szczególnym uwzględnieniem działalności niepodległościowej i państwowotwórczej przedstawia prace, które już dziś są uznawane za kultowe. Muzeum Niepodległości we współpracy i współorganizacji z Westfield Arkadia stworzyło unikatowy, niepowtarzalny projekt, wystawę, którą obejrzy kilkadziesiąt tysięcy odbiorców.

Wiosną 1919 roku ruszyła machina propagandy wojennej, która nie bez kozery przedstawiała i dystrybuowała plakaty, od najmniejszej wsi do największej miejscowości jak Warszawa. A wszystko po to, aby ostrzec mieszkańców Rzeczypospolitej. Im bardziej bolszewicy posuwali się w głąb Polski, tym bardziej poświęcano się organizacji propagandy antybolszewickiej, prowadząc akcje odczytowe, drukując broszury, ulotki, pocztówki i plakaty.

Druki ulotne i ich treść, miały zjednoczyć społeczeństwo polskie w obliczu zagrożenia bolszewickiego, były wezwaniem do obrony kraju oraz zwalczaniem komunistycznej propagandy. Oto cytat z epoki:

W dniu «Armii Ochotniczej» prawdziwą sensację na ulicach Warszawy wywołały niesione w pochodzie oryginalne i artystycznie wykonane barwne plakaty o motywach związanych z chwilą obecną i z hasłem, które dzisiaj od góry do dołu przenika społeczeństwo nasze: «do broni!». Obecnie plakaty te umieszczono na placach i ulicach Warszawy. Stoją one, biją w oczy i wołają. Są jak głos sumienia. O najrozmaitszej treści, jedne wstrząsają grozą, inne znowu działają na sentyment, inne wreszcie operują humorem i satyrą; wszystkie zaś podniecają wyobraźnię, brzmią jak pobudka i doskonale spełniają swe zdanie. Nie będą też z pewnością «głosem wołającym na puszczy». Ten imponujący wysiłek artystyczny jest dziełem młodych malarzy warszawskich, zmobilizowanych i zgrupowanych przy wydziale Propagandy Oddziału II Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych, który w dniu «Armii Ochotniczej» całą akcją propagandy kierował.

W tym pochodzie niesiono między innymi plakat Edmunda Bartłomiejczyka „Na Pomoc! Wszystko dla frontu! Wszyscy na front!”, znajdujący się obecnie w zbiorach Muzeum Niepodległości.

Na polskim plakacie propagandowym ukazywano przede wszystkim dwóch wodzów polskich z czasów wojny 1920 roku. Znalazł się tu wizerunek gen. Józefa Hallera i na większości plakatów eksponowano odgrywającego wówczas w kraju kluczową rolę Józefa Piłsudskiego. Naczelnik Państwa był też często portretowany przez Sowietów, ale tylko przy pomocy czarnych barw. Wśród polskich plakatów zasługuje na uwagę, plakat pochodzący ze zbiorów Muzeum Niepodległości, autorstwa Edmunda Johna przedstawiający wielką postać Marszałka wspartego na szabli, w szarym

plaszczu i maciejówce opatrzony słowami wypowiedzianymi w styczniu 1920 roku do kawalerów orderu Virtuti Militari: „Rzeczą żołnierza jest stworzyć piorun co błyska, a gdy trzeba – uderzy”. Również Władysław Skoczylas na plakacie propagandowym ukazywał Marszałka jako zwycięskiego wodza na białym koniu. Plakat stylizowany na barwny drzeworyt, przedstawia Józefa Piłsudskiego jako obrońcę chrześcijaństwa, na wzór św. Jerzego. Świętego pokazywano na wspiętym, zazwyczaj białym koniu, w momencie, kiedy przebijał włócznią smoka, uosobienie zła. Na plakacie Skoczylasa nowym, współczesnym smokiem jest rosyjski komunista.

Nieznany autor na plakacie „Józef Piłsudski. Naczelnik Państwa i Naczelnny Wódz. Pierwszy Marszałek Polski” zamieścił Piłsudskiego również na białym koniu, w tle maszerujące wojsko i żegnającego swoją żonę z dzieckiem, mężczyznę z karabinem w ręku, który porzuca swoją rodzinę i pracę, aby wyruszyć na pomoc ojczyźnie. Na plakacie autor zamieścił słowa-symbol „On z Narodem – Naród z Nim” odnoszące się do postaci Naczelnika Państwa.

Plakat „Bij Bolszewika” autorstwa Camela, litografia: Adolf Hegedüs, wzywający do walki z wrogiem, nie przejawia wielkiej wartości artystycznej, ale na pewno spełnił swoje zadanie. Był to najbardziej znany plakat z czasów wojny polsko-bolszewickiej, jego przekaz się wypełnił. Nie pozostawiał żadnych wątpliwości i niedomówień kontrast między dorodnym, młodym ułanem, a obdartym, brudnym, bezzębnym czerwonarmistą. Był to obraz ośmieszający bolszewików, pokazujący ich w sposób lekceważący, ukazujący wystraszonego bolszewika uciekającego przed żołnierzami polskimi.

W plakatówkach zawarto nawiązanie do naszej historii i tradycji, autorzy podkreślali nasz patriotyzm i jedność narodu polskiego wobec wroga, jak na plakacie „Hej! Kto Polak na bagnety” Kamila Mackiewicza, chłop z kosą, żołnierz polski z karabinem i robotnik z granatem nacierającym w jednym szeregu. Na kolejnym plakacie „Nam twierdzą będzie każdy próg” Kamil Mackiewicz podkreślał udział wszystkich warstw społeczeństwa polskiego w walce z Rosją Sowiecką i jego nieustępliwość w obronie niepodległości Ojczyzny, przedstawił broniących się w jednym okopie: robotnika, studenta, chłopca, żołnierza oraz młodą dziewczynę podającą chleb. Sam tytuł plakatu jest parafrazą słów „Roty”, autorstwa Marii Konopnickiej. To samo przesłanie niósł plakat „Śladami Ojców Naszych w Szeregach Armii Polskiej za Ojczyznę i Wolność” autorstwa Władysława Teodora Bendy.

Po odezwie gen. Józefa Hallera, Generalnego Inspektora Armii Ochotniczej, z apelem o pomoc dla żołnierzy ochotników, pojawił się plakat Zygmunta Kamińskiego „Do broni! Wróg u granic Ojczyzny” nawołujący do wstępowania, do armii ochotniczej. Dla wzmocnienia sił militarnych ogłoszono dodatkowy nabór do wojska oraz zaczęto tworzyć armię ochotniczą. Po miastach i wioskach pisano na murach domów, chodnikach, wołanie o wstępowaniu do wojska i wyruszeniu na front. Jeden z takich plakatów znajduje się w zbiorach Muzeum Niepodległości autorstwa Witolda Gordona „Na front”, wydany staraniem Ekspozytury Warszawskiego Związku Narodowego Polskiego w Stanach Zjednoczonych. Żołnierz z karabinem i sztandarem, na którym widnieje biały orzeł wyrusza w pełnym umundurowaniu na front.

Również plakat nieznanego autora „Zwycięstwo od nas zależy! Do broni! Na front” ukazuje walecznego polskiego żołnierza, który zadaje cios bolszewikowi i ma zachęcić mężczyzn do wstępowania w szeregi wojska. Plakat „Do broni! Wstępujcie do armii ochotniczej” bardzo często przypisywany jest anonimowemu artyście, w rzeczywistości autorem jest Juliusz Pol, który przedstawia apokaliptyczną scenę, gdzie żołnierz polski toczy dramatyczną, w pojedynkę bitwę z ogromną, trójgłową, czerwoną bestią. Ten obraz ma przekonać do wstępowania w szeregi armii i bronięcia Ojczyzny przed bolszewikami.

Na plakacie werbunkowym autorstwa Zygmunta Kamińskiego „Do broni! Ojczyzna was wzywa!” przedstawieni zostali ochotnicy noszący kokardy powstańcze. Felicjan Szczęsny-Konarski na plakacie

„Ludu Polski! Chwyć za broń” wzywał do walki i do wsparcia polskiego czynu zbrojnego: „Idzie pożoga i mord. Tam, gdzie przejdzie bolszewik pozostaną zgliszcza i gruzy polskiej wsi. Bolszewik to wróg ludu polskiego”. Agitowano i łączono ewentualną klęskę Polski z ponurym obrazem panowania sowieckiego w wypadku zwycięstwa bolszewików. Plakat ten stworzony został na zlecenie Wydawnictwa Biura Propagandy Inspektora Generalnego Armii Ochotniczej, a wyprodukowany przez Zakład Graficzny „Sztuka” w Toruniu.

Kolejny plakat, tym razem Kajetana Stefanowicza „Wstępście w szeregi” ukazuje wyraźnie sformułowany cel walki, jest mowa o patriotycznym obowiązku, o walce, o pokoju i wolności: „W imię ładu i porządku prowadzimy wojnę ze wschodem”. Plakat ten przekazuje też informację: „Przy każdym Zarządzie Powiatowym Ziemi Wschodnich – Biuro Zaciągu”.

Poprzez negację, ukazywanie zgliszczy w przestrzeni publicznej też zagrzewano do boju. Franciszek Nieczuja-Urbański na plakacie „Do broni! Tak wygląda wieś polska zajęta przez bolszewików” przedstawił zgliszcza i ruiny z wyraźnym na pierwszym planie zburzonym kościołem, gdzie pozostał tylko fragment ściany, na którym ocalał ukrzyżowany Jezus, w dali widać czerwone płonące niebo. Na wielu plakatach przewija się wątek religijny, ale nie bez kozery. Episkopat Polski wydał 7 lipca 1920 roku list pasterski, w którym wzywał do obrony zarówno ojczyzny, jak i wiary katolickiej przed bolszewikami. Plakaty przedstawiały zbezczeszczone kościoły i informowały o mordowaniu księży, ukazywały walkę Sowietów z Kościołem jako instytucją i walkę z religią, choćby plakat nieznanego autora „Kto w Boga wierzy, w obronie Ostrobramskiej pod sztandar Orła i Pogoni”. Było to dramatyczne wezwanie do obrony najwyższych wartości, w oddali na plakacie autor zamieścił wizerunek Matki Boskiej Ostrobramskiej ochraniającej walczących o słuszną sprawę, a w tle Bazylika archikatedralna św. Stanisława Biskupa i św. Władysława w Wilnie. Jak mogła wyglądać Polska po przejściu władzy przez bolszewików, pokazuje plakat Władysława Jarockiego „Do broni!”, ukazujący mężczyznę z długą brodą, wysokiej futrzanej czapce, czerwonej koszuli przewiązanej w pasie sznurkiem, długich czarnych butach, z nahażką w ręku, podparty pod boki z uśmiechem zwycięstwa na twarzy, a za nim zgliszcza budynków i łuna pożarów oraz podpis „Tak wyglądałby nasz kraj, gdyby zwyciężyli bolszewicy”.

W 1920 roku na polskie płoty trafił również bolszewicki komisarz wojny i marynarki Lew Trocki. Jeden z plakatów wydanych na zlecenie Wydziału Propagandy Ministerstwa Spraw Wojskowych „Wolność bolszewicka” przedstawia rosyjskiego komisarza ludowego do spraw wojskowych i marynarki wojennej Trockiego jako nagiego diabła o czerwonym kolorze skóry i semickich rysach, siedzącego na stosie czaszek. Na długim i garbatym nosie ma założone binokle, jego usta są mięsiste, ma czarne włosy, bokobrody i brodę. W prawej dłoni trzyma ociekający krwią bagnet a w lewej pistolet. Do Trockiego przytula się personifikacja śmierci: kościotrup owinięty białą tkaniną. Obaj przyglądają się bolszewickim żołnierzom mordującym kolejne bezbronne ofiary. W tle po prawej stronie widoczne jest palące się miasto, natomiast na pierwszym planie w prawym dolnym rogu widoczny jest napis o treści: „Obiecali bolszewicy: damy wam pokój, damy wam wolność, damy wam ziemię, pracę i chleb. Nikczemnie oszukali: rozpetali wojnę z Polską, zamiast wolności dali pięść – zamiast ziemi – rekwizycje, zamiast pracy – nędzę, zamiast chleba – głód”.

Dwaj sowieccy wodzowie Trocki i Lenin znaleźli się na plakacie „Potwór bolszewicki” (autor nieznan), który powstał najprawdopodobniej już po Bitwie Warszawskiej. Co sugeruje treść wierszyka, który został zamieszczony na dole plakatu: „Spójrz! Dwujęzyczny i dwugłowy/Koń śmierci z Moskwy kroczy nowy/ Lecz polskie ręce nie obwisły / Ten koń – śmierć znalazł w nurtach Wisły”. Na plakacie, który satyrycznym rysunkiem obydwaj przywódcy zostali uwiecznieni jako straszliwy dwugłowy koń, który ma głowę Lenina i Trockiego, ze śmiercią na grzbiecie atakujący Warszawę. Żołnierz polski bagnetem przebija cielsko potwora.

Autorzy plakatów pokazywali zderzenie dwóch cywilizacji jako odwieczną walkę dobra ze złem, bolszewikom przydawano karykaturalne rysy i przypisywano brak poszanowania elementarnych zasad cywilizacyjnych, które chcieli unicestwić, a w ich miejsce ustanowić nowy, obcy naszej kulturze i tradycji ład społeczny. Na plakatach pojawiały się emocjonalne hasła, które korespondowały z grafikami. Hordy komunistycznych zombie, krew i pożoga, zrujnowane wsie oraz bolszewik-jaskiniowiec. Analizując treści polskich plakatów z okresu wojny 1920 roku, stwierdzamy, że tematyka i hasła wielu z nich są w takim stopniu podobne, iż nie mogło to być przypadkiem. Tak więc musiały istnieć pewne sugestie czy zalecenia ówczesnych szefów propagandy, choć dzisiaj trudno to z całą pewnością stwierdzić. Te plakaty miały zmobilizować mieszkańców II RP do walki z nacierającą Armią Czerwoną.

W polskich plakatach bolszewik jest oprawcą mężczyzn i dzieci oraz gwałcicielem kobiet. W czasie wojny polsko-bolszewickiej pojawiały się plakaty, które nie bez kozery były ostrzeżeniem dla całego społeczeństwa, również dla kobiet. Działania bolszewików ukazywano nieraz w formie jakby skrótowych reportaży. Była to zazwyczaj krwawa kronika, jak w przypadku plakatu „Bolszewicy mordują bezbronne kobiety”. Plakat ten pochodzi ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie, autor: Camel; wyprodukowany we Lwowie, litografia: Adolf Hegedüs. Barwny rysunek przedstawia zakrwawionego żołnierza z nożem w ręce i przerażone kobiety oraz dziecko. Dołem napis: BOLSZEWICY / MORDUJĄ BEZBRONNE / KOBIEITY! Bolszewik-barbarzyńca mordował i gwałcił kobiety, prymitywizm i okrucieństwo wroga pozostało w wielu wspomnieniach i pamiętnikach „straszne typy: twarze zapite, z wyrazem kompletnego zbydlęcenia w oczach”. Ten sam typ-bolszewika, tego samego autora ukazany został na plakacie „Bij Bolszewika”.

Wiele zbrodni było dokonanych nie tylko na żołnierzach polskich, ale również na kobietach i dzieciach. Stałym elementem wizerunku bolszewika na plakacie polskim jest krew, obciekająca z noża, na rękach. Bolszewik to zwykle dziki, o okrutnym spojrzeniu potwór, na jego czapce rysowano najczęściej czerwoną pięcioramienną gwiazdę. Obraz bolszewika z plakatu był wyjęty z życia, tego okrucieństwa, które rozlało się na terenie Rzeczypospolitej.

Prezentacja wystawy dzieł sztuki plakatowej miała rozpocząć się w Galerii Plakatu Muzeum Niepodległości 9 listopada 2020 roku. COVID 19 skutecznie zatrzymał naszą publiczną aktywność. Otworzyliśmy więc wystawę w wirtualnym świecie. Realizując duży temat badawczy „Pokolenia Polski Niepodległej” uczyniliśmy podobnie. Wydaliśmy dwie znaczące publikacje naukowe: „Biografie godne pamięci” oraz „Twórcy państwowości polskiej”. W tej drugiej pozycji, przedstawiając dokonania Ignacego Daszyńskiego, Romana Dmowskiego, Wojciecha Korfantego, Ignacego Jana Paderewskiego, Józefa Piłsudskiego i Wincentego Witosa, zamieściliśmy reprodukcje obrazów Magdy Latosiewicz, stypendystki Samorządu Województwa Mazowieckiego, zakupionych do naszej Galerii Malarstwa Historycznego (z kronikarskiego obowiązku dodajmy, że publiczna prezentacja w mediach społecznościowych odbyła się, pod nazwą „Twarze niepodległości”, 4 listopada 2020 roku).

Wystawa „Świadomość. Patriotyzm. Pamięć” jest częścią wspomnianego projektu Pokolenia Polski Niepodległej finansowanego przez budżet Samorządu Województwa Mazowieckiego.

Beata Michalec, Tadeusz Skoczek

Maria M. Bożawola-Poznański

Salve, Regina

(fragment.)

*Niewysłowiona, niewyśpiewana,
Niewyszeptana aniołów mową,
Legendy glorią koronowana
Salve, Regina! Witaj, Królowo*

*Odkąd w bój poszły polskie pancerce,
Pieśnią szłaś przedtem, Bogarodzico.
I szli, szli z wiarą, że lepiej strzeże,
Niż stal, Twe imię, Maryjo Dziewico.*

Władysław Skoczylas (1883–1934)

Józef Piłsudski, 1920 r.

papier, druk, 40,8 x 31,1 cm, nr inw. Pl.2014

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

Józef Relidzyński
Do Broni!

*Do Broni! Już wici płoną!
Do Broni! Chwila ostatnia!
Od wschodu łuną czerwoną
Krew woła, woła krew bratnia...
Na skrzydłach orlich krzyk goni:
Do Broni! Bracia, do broni!*

...

Camel

Bij Bolszewika, 1920 r.

litografia: Adolf Hegedüs, papier, druk, 62,6 x 48 cm, nr inw. PL.2017
przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

*Za lud! Za święte mogiły!
Za kraj! Za ziemię tę laszłą!
Za sny. Co Ojcom się śniły!
Za Wolność Waszą i Naszą!...
Na skrzydłach orlich krzyk goni:
Do Broni! Bracia, do broni!*

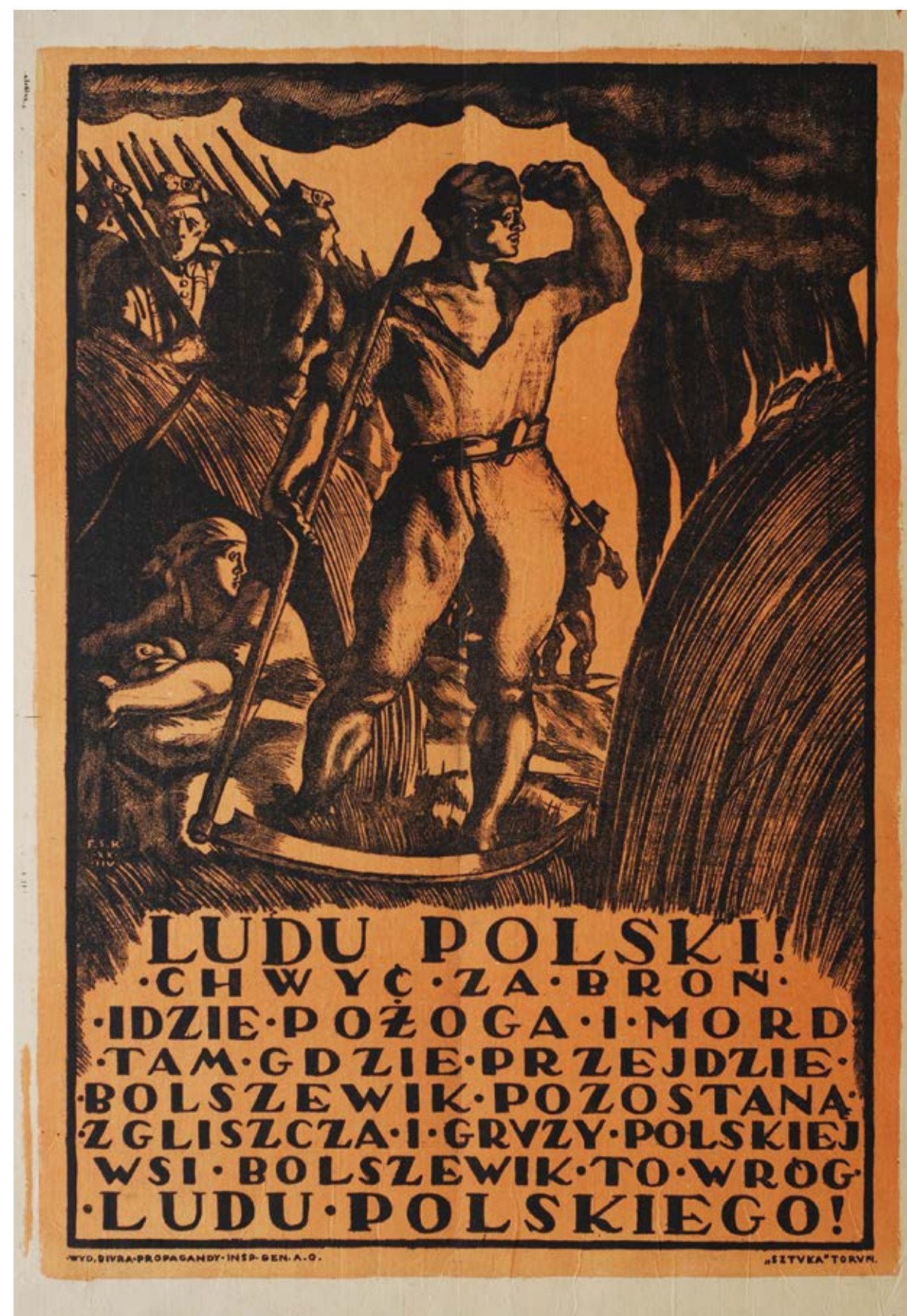
...

Felicjan Szczęsny-Kowarski (1890–1948)

Ludu Polski! Chwyć za broń, 1920 r.

papier, druk, 70 x 50,6 cm, nr inw. Pl.2018

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

*Do broni, lechickie plemię,
za Twe granice i prawa!
Zbudź męstwo, co w piersi drzemie –
Krzyżowa dziś to wyprawa...
Na skrzydłach orlich krzyk goni:
Do Broni! Bracia, do broni!*

...

Witold Gordon (1885–1968)

Na front!, 1920 r.

papier, druk, 69,7x50 cm, nr inw. Pl.2019

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

*Wrogowie, co żagwie niosą
 Na miasta nasze i siola,
 Odpowiedź młotem i kosą
 Mieć będą... Ojczyzna woła!
 Na skrzydłach orlich krzyk goni:
 Do Broni! Bracia, do broni!*

...

Autor nieznany

Zwycięstwo od nas zależy! Do broni!!! Na front!, 1920 r.

papier, druk, 99,8 x 64,8 cm, nr inw. Pl.2025

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

*Na święte staniem kurhany,
 Niech wróg z pod stopy je wydrze!
 Do broni dziś wszystkie stany,
 Utniemy łeb krwawej hydrze!
 Na skrzydłach orlich krzyk goni:
 Do Broni! Bracia, do broni!*

...

Franciszek Urbański-Nieczuja

Do broni! Tak wygląda wieś polska zajęta przez bolszewików, 1920 r.
 papier, druk, 62,6 x 48 cm, nr inw. Pl.2031
 przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

*Do Broni! Śmiało po krwawe
Na czoła sięgniem wawrzyny!
Do broni, naprzód! Po sławę!
Do Broni, Ojce i Syny!
Na skrzydłach orlich krzyk goni:
Do Broni! Bracia, do broni!*

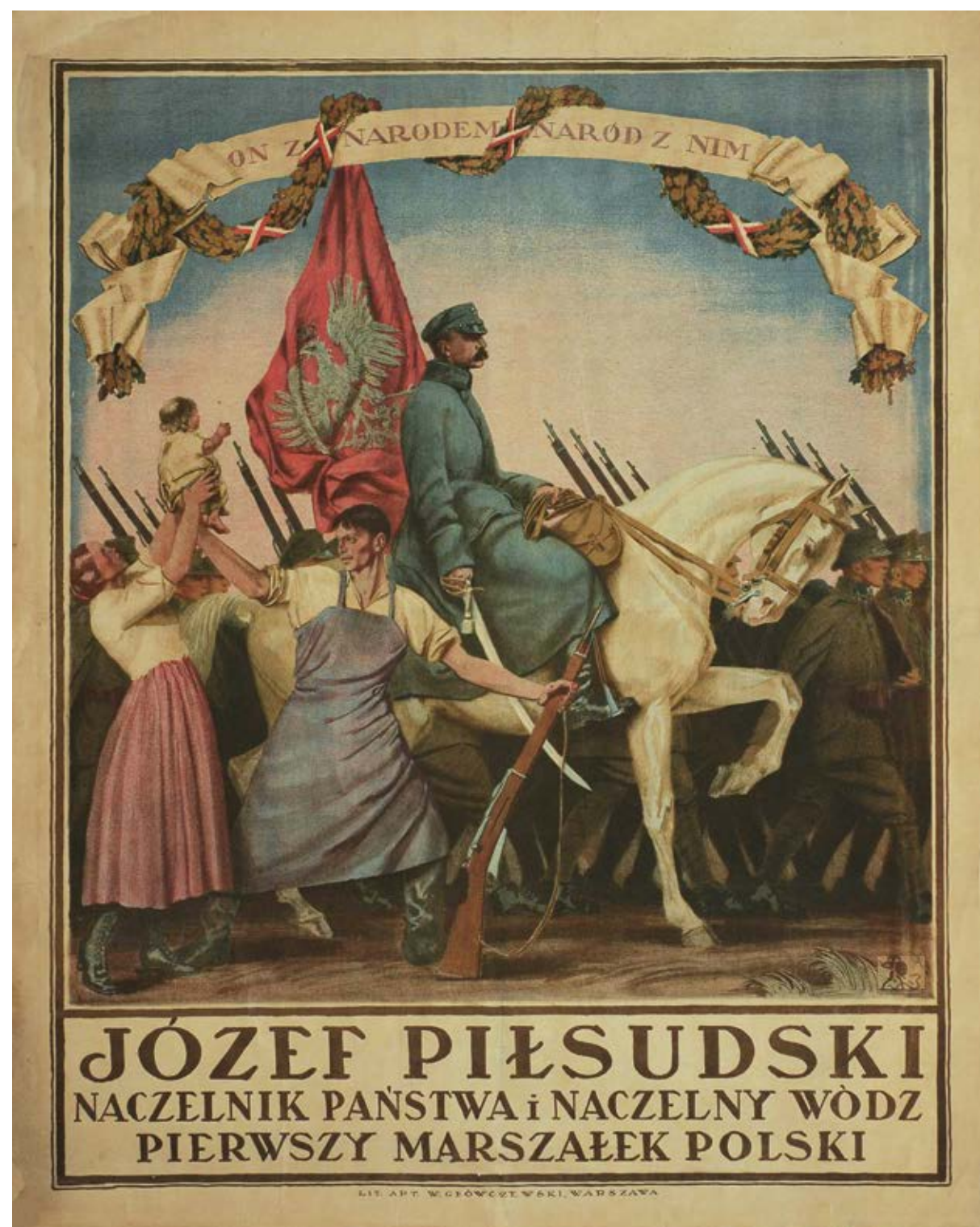
Kamil Mackiewicz (1886–1931)

Nam twierdzą będzie każdy próg, 1920 r.

papier, druk, 69,8 x 50 cm, nr inw. Pl.2036

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

Autor nieznany

Józef Piłsudski Naczelnik Państwa, 1920 r.

papier, druk, 100 x 81,8 cm, nr inw. PL.2033

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

Kazimierz Wierzyński
Piłsudski

*Gdy w pałacu przed sobą staniecie oboje,
Już ty go nie uwiedziesz, ani go nie skusisz,
Na wszystkie dziwne gusta i uroki twoje
Wyzgrzyta ci przez zęby swe uparte: musisz.*

...

Edmund John (1894–1989)

Rzeczą żołnierza jest stworzyć dla ojczyzny piorun, 1920 r.

papier, druk, 108,5 x 78 cm, nr inw. Pl.2023

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

*Nie darmo w wypalonych, przydrożnych
ogniskach
Popiołów twych szukał i śladów pochodu,
Z gasnących warg, co cichły na
pobojowiskach,
Podstuchił całą prawdę twego rodowodu.*

...

Kajetan Stefanowicz (1886–1920)

Wstępujcie w szeregi!, 1920 r.

papier, druk, 99 x 68 cm, nr inw. PL.2999

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

*Nie skłamiesz mu, nie zelżysz swej plotki papuziej,
A gdy ci spojrzysz w oczy – przeraż się i przyznaj!
Watykan zamknie okna, odjadą Francuzi,
Europa się zaśmieje, on szepnie: ojczyzna...*

...

Zygmunt Kamiński (1888–1969)

Do broni! Ojczyzna was wzywa!, 1920 r.

papier, druk, 100 x 70 cm, nr inw. Pl.2050

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

*Wypuść go, niech płaszczem powieje,
Niech porazi poradą tysięcy swych szabel!
Pamiętaj! W twoich dziejach on jeden się dzieje,
Przepłuwa czas i krzyczy spod ziemi, jak kabel.*

...

Autor nieznany

Patrz, co cię czeka jeśli nie chwycisz za broń, 1920 r.
papier, litografia barwna, 118,4 x 81,8 cm, nr inw. PL.2048
przekaz Kotkowski i Frejlich w Łodzi

*Podciąć mi słupy czarnych, bezczelnych szubienic
I historie wypędzić z kazamat na wiatry,
Heroiczny mój dramat odrzucił swój wieniec,
Już pali się! Już w ogniu stanęły teatry!*

...

Kamil Mackiewicz (1886–1931)

Hej! Kto Polak na bagnety!, 1920 r.

papier, druk, 107 x 70,7 cm, nr inw. PL.2026

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

*Już zerwali się wszyscy, z południa, z północy,
Do nowych stolic radio przebija się w górze.
Wracajcie emigranci! Przylećcie prorocy
Z cudzoziemskich cmentarzy błogostawić burzę!*

...

Autor nieznany

Kto w Boga wierzy, 1920 r.

papier, druk, 100 x 79,5 cm, nr inw. Pl.2052

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

*Bo tu się Bóg na polskim Mazowszu rozpęta,
Siedmiogrodzkie powietrze przywoła Batory,
Już dzwonią wszystkie miasta!
Rozległy się święta!*

...

**Śladami Ojców Naszych
w Szeregach Armii Polskiej
za Ojczyznę i Wolność**

FOLLOWING THE PATHS OF OUR FATHERS IN THE RANKS
OF THE POLISH ARMY FOR MOTHERLAND AND FREEDOM

Władysław Teodor Benda (1873–1948)

Śladami ojców Naszych, 1920 r.

papier, druk, 91,6 x 80,6 cm, nr inw. Pl.2044

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

*Uciszcie się!
Niech z Litwy zaszumią bory.*

Zygmunt Kamiński (1888–1969)
Do broni! Wróg u granic ojczyzny, 1920 r.
papier, druk, 100 x 70 cm, nr inw. Pl.2051
przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

Juliusz Pol (1878–1921)

Do broni, 1920 r.

papier, druk, 93,5 x 77,6 cm, nr inw. Pl.2042

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

Edward Kozikowski
Przestań warcholić...

*Przestań warcholić zgrajo podła –
od narodowych świątyń precz!
bo nas nie obcych ręka wiodła,
lecz Piłsudzkiego mężny miecz.*

...

Autor nieznany

Wolność bolszewicka, 1920 r.

papier, druk, 108,8 x 80 cm, nr inw. PL.2034

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

*Naszym wysiłkiem cud nad Wisłą
w aureoli chwały wstał,
i bolszewickie stado przysło,
gdy polskich piersi stanął wał.*

...

Autor nieznany

Potwór bolszewicki, 1920 r.

papier, druk, 46 x 31,8 cm, nr inw. Pl.2015

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

Potwór bolszewicki

Spójrz! Dwujęzyczny i dwugłowy
Koł śmierci z Moskwy kroczy nowy,

lecz polskie ręce nie obwisty,
Ten koł — śmierć znalazł w nurtach Wisły!

Druk i wydawnictwo „Żołnierz Polskiego”. "Długa 50."

*Żywimy wdzięczność dla Weyganda,
 Że nam w nieszczęściu podał dłoń,
 Lecz gdyby nie ta „polska banda”,
 Już by tu Moskwy hasał koń.*

...

Camel

Bolszewicy mordują bezbronne kobiety, 1920 r.
 litografia, papier, druk, 63 x 47,7 cm, nr inw. Pl.2016
 przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

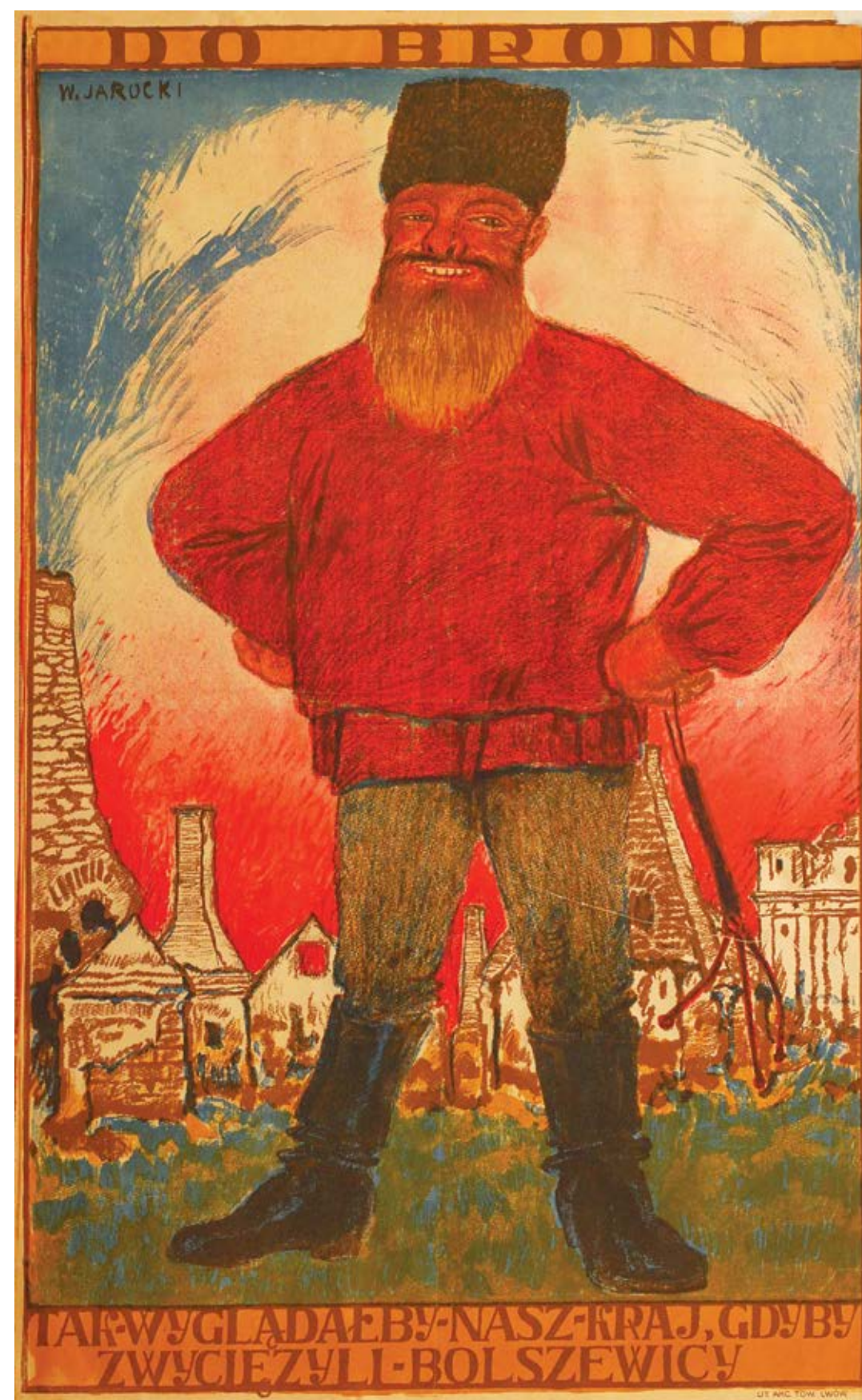
*Zaprzestań krakać zgrajo podła,
że obcy Polskę zbawi miecz –
Nas komendanta ręka wiodła
i Pospolita wszyscy Rzecz.*

Władysław Jarocki (1879–1965)

Do broni, 1920 r.

papier, druk, 94,5 x 63 cm, nr inw. Pl.2020

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

JAK PIETRUK PRZESTAŁ BYĆ BOLSZEWIKIEM

1. BOŻE, CO ROBIĆ Z TYM BZIKIEM
CHCE SIĘ ZROBIĆ BOLSZEWIKIEM?!

2. JAK SIĘ BOLSZEWIZMU CHWYĆ,
WCIAŻ BĘDĘ MIAŁ JAJECZNICĘ.

3. JUŻ NASZ PIETRUK KOMISAREM
I DRŻĄ PRZED NIM JAK PRZED CAREM.

4. AZ TU KONIEC PANOWANIA.
LEGJONIŚCI ŁAPIĄ DRANIA.

5. DAJCIE W SKÓRĘ, WĘZCIE SPODNIE,
ZEBY MOĞI WRAĆAĆ WYGODNIE.

6. DAJCIE MI
WŁASNE
SPODNIE,
WSI
ZŁOŻĄ
MI
WŁASNE
SPODNIE

7. I ZNOW PRZY RODZICACH W CHACIE.
OJCIEC DĄJE STARĄ GACIĘ
I POWIADA: „TAK I PRACA
CZŁOWIEKA P
A ZAGRABIOŁ
AGNA Z C

Autor nieznaný

Jak Pietruk przestał być bolszewikiem, 1920 r.

papier, druk, 99 x 69,1 cm, nr inw. Pl.1930

zakup z 1969 r.

Leopold Staff
Głóg i tarnina
(fragment.)

*Kiedy pożarem nasza ziemia cała,
 Niby ognisty krzak męki, gorzała,
 Patrząc, jak dzika śmierć lud jej przeredza:
 Jedno jedyne ocalało, miedza,
 Na której dziki dziś głóg i tarnina
 Odkwita, niby pamięć, co wspomina
 Pokój...*

...

Autor nieznany

Dzicz bolszewicka, 1920 r.

papier, druk, 46,7 x 31 cm, nr inw. Pl.2041

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

DZICZ BOLSZEWICKA

1. Wy hulali, żyli rajem
 Nu, my dziś tu pohulajem.

2. Polak spał, oj lułi lułi...
 Przyszli my i w was napluli.

3. Tobie, Polsko, ty poswika,
 Ledz pod butem bolszewika.

4. Z rozgromionej polskiej wsi
 Starzy w pier, w plen ditki wsi.

5. Dużo u was krasnych laszek
 Dla czerkieskich amorószek.

6. Rozstrzecz tę Małą Poiszę,
 Żeby nie urosła bolsze.

Kiedy zniszczone są dziś orne pola,
 Kiedy odłogiem leży płodna rola,
 Z jakąż tęsknotą myśl w te czasy wraca,
 Gdy szczęściem były znój, mozół i praca,
 Które zwierzęcy szła najeźdźców ludu
 Zgwałcił w dostojnej ich powadze trudu!
 I znowu, ziemio ty mogił i krzyży,
 Abyś od ciosów nie odwykła spiży,
 Aby ran twoich – pod roboczy, żyzny,
 Nie pozasklepił gojącemi blizny:
 Stałą rozdarto ci żywiące łono
 I pochopnemi dłońmi odnowiono
 Mogiły mnóstwem okopowych dołów...

Autor nieznany

Dzicz bolszewicka, 1920 r.

papier, druk, 43 x 31 cm, nr inw. PL.2012

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

DZICZ BOLSZEWICKA

Niema Romanowa. Wstąpił Lenin-Trocki
Dzisiaj Rosja nowa: Na tron piotrogrodzki.

Nauka osnuła Kształci w szkole dziecko.
Na metodzie knuta Wybitnie Sowiecisko.

Na tronie despota — Taczkę życia pochają
Katorżna robota. Ludzie pod nahają.

Wziął się bity Wania Choć bez kaligrafji,
Do wyrokowania. Uśmiercać potrafi.

Wyniszczcie, głód... Lecz wycie hołoty
Chleba! — wyje lud. Tłumią kulomioty.

W zębach nóż, na łbie papacha Odynas nie wstrzymacie,
Niech się lach, niech świat zestracha. Kruk żdziob wasze maciel!

Autor nieznany

Jego program, 1920 r.

papier, druk, 81,7 x 118,4 cm, nr inw. Pl.2021

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

Wojciech Byczek
 „Z ubiegłych dni”
 (fragment.)

... Na niebie łuny pałają czerwone,
 z pól głuchy tętent, chrzest oręża leci –
 i działa jęczą groźne, rozwścieczone
 i jak lwy walczą zbrojne polskie dzieci.

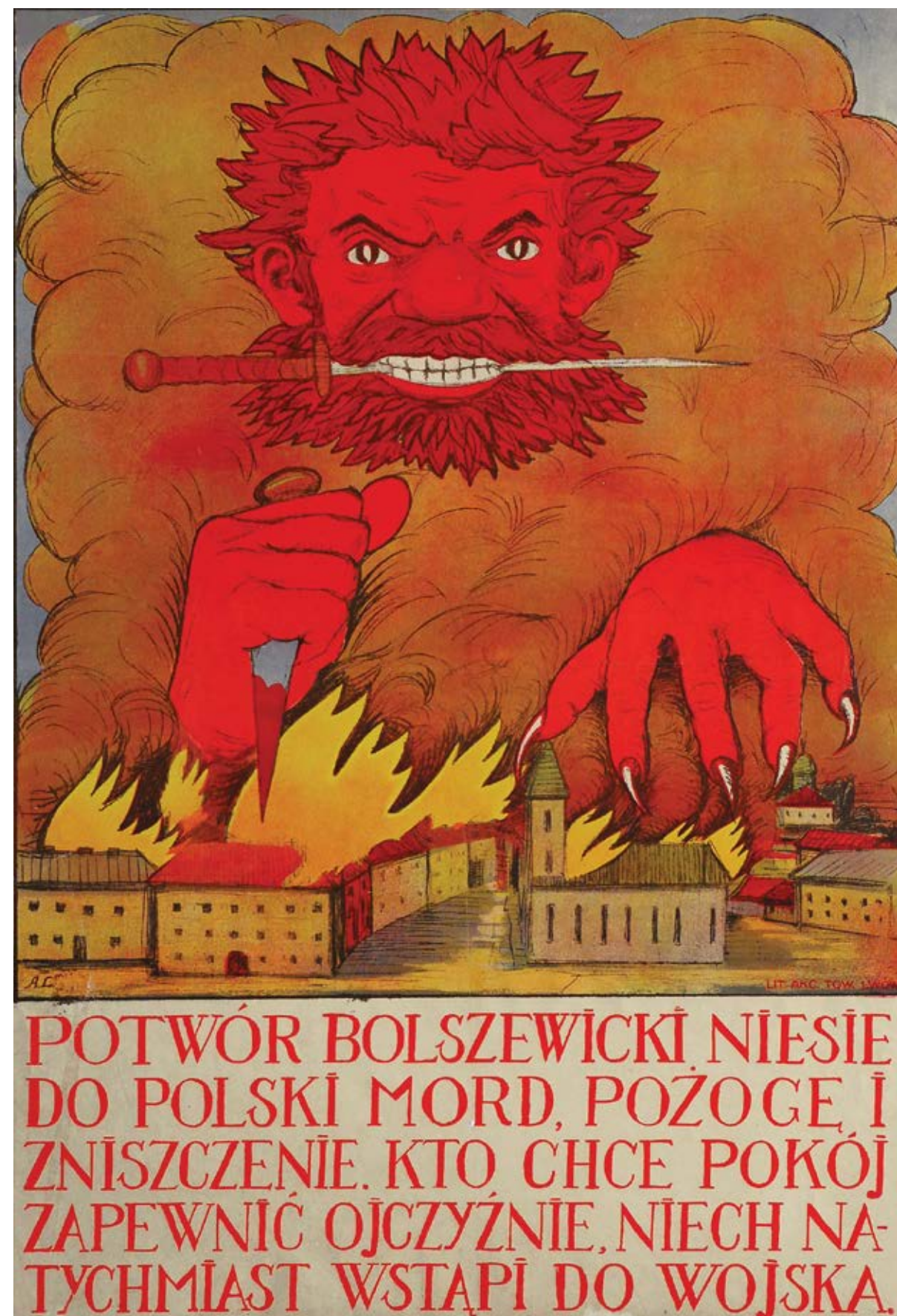
...

Autor nieznany

Potwór bolszewicki, 1920 r.

papier, druk, 95 x 63,2 cm, nr inw. Pl.2024

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

... Pośród sierpniowej najkrwawszej zamieci –
 Szczęśliwaś Polsko! Szczęśliwe Twe dzieci!
 Bo u stóp Twoich padł wróg pokonany,
 Który niósł Tobie śmiertelne kajdany!
 Hejnał zwycięstwa dziś ku Niemu wzlata
 I chwałę Polski bije na kraj świata
 I głosząc dzielność polskiego oręża,
 Woła, że prawda mrok fałszu zwycięża...

Dimitrij Moor (D.S. Orłow) (1883–1946)

Ty zapisałeś się dobrowolnie?, 1920 r.
 (przedruk 1967 r.), papier, druk, 72 x 53 cm, nr inw. Pl.7667
 spuścizna po Muzeum Lenina z 1991 r.

Autor nieznany*Tylko armia ochotnicza*, 1920 r.

papier, druk, 76,6 x 105,9 cm, nr inw. Pl.2053

przekaz Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR z 1969 r.

Autor nieznany*Na zachodni front! Wszystko dla wojny*, 1920 r.

papier, druk, 69,5 x 101 cm, nr inw. Pl.5943

zakup z 1984 r.

Na stronie 70–71:

Autor nieznany*Każde uderzenie młota – uderzeniem we wroga*, 1920 r.

papier, druk, 68 x 106,5 cm, nr inw. Pl.6966

zakup z 1987 r.

КАЖДЫЙ УДАР МОЛОТА — УДАР

ПО ВРАГУ!

Российская Социалистическая Федеративная Советская Республика.
Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

№ 103.

Koordinacja organizacji wystawy:
Jan Engelgard, Kamil Łopacki

Opracowanie redakcyjne:
Ewelina Pilawa-Soroka, Andrzej Kotecki, Izabela Mościcka

Opracowanie graficzne, DTP
Małgorzata Podziomek-Kotecka

Promocja:
Justyna Wszyńska, Jarosław Jaskólski

Realizacja poligraficzna
Realhe.Ro. Konrad Fedorczyk

ISBN 978-83-66640-17-7

Wydawnictwo Naukowe Muzeum Niepodległości
(identyfikator wydawnictwa naukowego 42 700)
X Pawilon Cytadeli Warszawskiej
ul. Skazańców 25; 01-352 Warszawa
Tel. 22 839 12 68

historia@muzeumniepodleglosci.art.pl

30 MUZEUM
LAT NIEPODLEGŁOŚCI

 Mazowsze.
serce Polski

 **POLSKIE
RADIO**

 TVP
HISTORIA

STOLICA

Myśl Polska

artinfo.pl

 HISTORIA
.ORG.PL

diuna

 P
Przegląd

**MÓWIA
WIEKI**